

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ע"פ פרשת אמור תשס"ח שנה ז' אלפיון 317

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: רב חסדא

ומה שצינינו מדברי הזוה"ק ששכנותו עם הצדיקים הועילה לו להתעשר, יש לומר, כי אם היה גר עם אנשים שאינם מהוגנים לא היה יורד לו שליו, כי כשהמקום פגום, מסלק הוא את השפע.

עוד יש לפרש, מצינו אצל המן במדבר שהיה שינוי בין צדיקים לרשעים גם לגבי מידת הנחת רוח והעונג מאכילתו. וכמבואר בגמרא (יומא עה.) כתיב "לחם" וכתוב "עוגות" וכתוב "וטחנו", הא כיצד? צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו בריחים או דכו במדוכה. וכן אמרו שם על השליו, אמר רבי חנינא: צדיקים אוכלין אותו בשלוה, רשעים אוכלין אותו ודומה להם כסילון (כקוצים רש"י). ונמצא שכל אחד הרגיש את הטעם לפי דרגת מעשיו.

וכן מפורש באבות דרבי נתן (פרק ל"ז) בנוגע לכל הדורות: שנים אוכלין בקערה אחת, זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו. הרי שאפילו כאשר שניהם מקבלים אותו הדבר ובאותה מידה, אזי הצדיק זוכה לנחת רוח יתירה ומתענג על מה שניתן לו, והרשע אינו נהנה ממנו עונג אמיתי.

כפי שסיפר הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל: כי באחד הימים הגיע אדם צדיק לעיירה כלשהי, והבחין בשואב המים, יהודי מבגר ושיש, נושא בקושי את סל הדליים על שכמו. "מה שלומך, רבי יהודי?" פנה אליו, ובתשובה זכה לשמוע אנחה קורעת לב: "כמה קשה לי, אין בי כל כח... כמה אומלל אני...". למחרת היום, שוב הבחין באותו שואב מים, הפעם הייתה נסוכה הבעה של תקווה על פניו, ובתשובה לשאלת שלומו, הוא נענה ואמר: "ברוך ה' יום יום, העבודה, אמנם, קשה, אולם אם בגילי עוד ביכולתי לסחב דליים כבדים כל כך, איני יכול שלא להודות לבורא יתברך! אותו אדם – בשני ימים נפרדים, ביום הראשון הוא אומלל שבאומללים, ואלו ביום השני – הוא שבע רצון.

ויש לפרש, כי על ידי ריבוי בנטילת ידיים זוכה לברכה כרב חסדא שהיה מתענג מפרנסתו, ולא הרגיש צער כלשהו ממנה. ויש לדייק כן מלשונו: "אמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא". ולשון "טיבותא" הוא הטבה, ללמד שהיה נהנה מפרנסתו ושמח בה.

ואיתא בגמרא (סוטה מט.) שמשבטלה טהרה ניטל טעם וריח הפירות. ואיתא שם, שאחד האמוראים הרגיש מאד את הריח הנודף מן הפירות ואמר לו אביו "בני טהרה יש בך".

הרי לנו שעל ידי הטהרה זוכה להנות מאכילתו ומרגיש טעם טוב בפירות, ולכן על ידי הקפדה בנטילת ידיים שעניינה ריבוי טהרה, זוכה להנות מפרנסתו.

אלא שכבר עמדו המפרשים (על השר"ע סימן ר"נ) לשאול, על הנזכר לעיל בדברי רב חסדא שהעיד על עצמו שלא אכל ירקות לא בעניותו ולא בעשירותו, והרי מצינו (שבת קיט.) שרב חסדא לכבוד שבת קודש היה מחתך ירק דק דק.

ונראה ליישב, כי בודאי שבימות החול היה מתנזר מאכילה ולכן נמנע מלאכול ירקות שגורר את האדם לאכול עוד ועוד. אולם שונה

מצינו כי האמורא רב חסדא עשיר היה, אם כי הוא לא נולד עשיר, בתחילה עני היה, כפי שמעיד על עצמו (שבת קמ:): אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא, בעניותי משום דגרי, בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוור. ע"כ. אלא שזכה לאחר מכן להתעשר עושר גדול, עד שרבא שהיה מבקש מן השמים עשירות היה מבקש עשירות כעשירותו של רב חסדא (מועד קטן כח.).

והנה מצינו ארבע סיבות לעשירותו של רב חסדא, האחת, כמובא בשבת (סב:): אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ע"כ (ונפסק כן בשו"ע סימן קנ"ח סעיף י'). ובאם מותר לכיין שנוטל ידיו בשפע כדי לזכות לעשירות, דעת הפרי מגדים הביאו המשנה ברורה, לאסור. כיון שמכוין על מנת לקבל פרס. אולם הכף החיים הביא את פתח הדביר שכתב, כי רק דברים שהוא חייב בהם מדינא אסור לעשותם כדי לקבל פרס, אבל אם הוא מוסיף על החיוב מותר. וכתב, דהוא עצמו רגיל בכל פעם שהוא נוטל לסעודה לומר: "ריבון כל העולמים מלא ידי מברכותיך, ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם". (בפסחים ק"ג.) רב חסדא מציין סיבה אחרת לעשירותו: אלמלא לא הייתי מבשל שיכר, לא הייתי מתעשר. סיבה שלישית, ביומא (עה:): מובא: רב חסדא היו ממציאם לו מן השמים עופות שליו בין העצים. ואצל רבא תלמידו היה האריס שלו מביא לו שליו מן השדה, עד שנפטר רבו רב חסדא והפסיק לקבל שליו. ובזוה"ק (פרשת שמות דף לח:): מעיד רב חסדא, כי הסיבה שזכה לעשירות מפני שזכה לגור בשכנות הצדיקים ובעלי תורה.

ואם כן, מה הסיבה לעשירותו של רב חסדא, נטילת ידיים מכירת השיכר או השליו מן השמים?

ויש לומר, כי סגולת נטילת ידיים לתת ברכה במעשה ידיו, ולכן כאשר החל להתעסק בשיכר זכה לברכה והתעשר.

אולם מה שזכה יורד לו שליו מן השמים יש לומר, מצינו כי רב חסדא היה מנדד שינה מעיניו, כדברי הגמרא בעירובין (סה.) שבתו של רב חסדא כשראתה את גודל התמדתו של אביה אמרה לו, לא בעי מר מינב פורתא (וכי האדון אינו רוצה לישון מעט?) אמר לה: השתא אתו יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא (עוד מעט יבואו ימים שהם ארוכים בשינה וקצרים מלעסוק בתורה ובמצוות ואז נישן הרבה, שכוונתו ליום המות).

ומצינו כי המנדד שינה מעיניו זוכה לפרנסה, כדברי רש"י בתהילים (קכ"ז, ב') על הפסוק "שָׁאֵל לָכֶם מִשְׁפִּימִי קוֹם מֵאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֲכָלִי לָחֶם הַעֲצִיבִים כִּן יִתֵּן לִידִידוֹ שְׁנָא" וז"ל: כן יתן - הקב"ה פרנסה למי שמנדד שנת מעיניו בשביל לעסוק בתורה. ע"כ. וכן אי' במדרש משלי עה"פ "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה", שע"י לימוד תורה בלילה זוכה לפרנסה (ועי' ראשית חכמה שער הקדושה פרק ז' שהביא כן בשם הזוה"ק על הפסוק "טרף נתן ליראיו" לעוסק בתורה מחצות לילה ואילך).

לפיכך זכה רב חסדא שירד לו שליו מן השמים.

הזכור בשבת קודש, כיון שיש מצות עונג שבת להרבות באכילה וכדאיאתא בשבת (ק"ז): תנו רבנן, כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת? שלש, רבי חידקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה", רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא. ומובא בצוואת רבי אליעזר הגדול (פרק ל"א): בני הוי זהיר בעונג שבת לכבודו לפי כחך ולענגו במאכל ובמשתה, ובסעודת הלילה אל תשים עצמך כעני, כי אם יותר מיכולתך. והזהר בסעודה השלישית. והוי זהיר בדבורך ביום השבת, כי על כל אלה אתה עתיד ליתן דין וחשבון. ע"כ. לפיכך, בשבת היה משנה מאכילתו ואוכל ירק כדי שיגרור אותו להוסיף עוד על אכילתו.

השולחן ערוך (סימן ר"נ סעיף א') מביא ענין זה שרב חסדא היה מחתך את הירק דק דק. אלא ששינה מלשון הגמרא. שהגמרא בשבת (ק"ט). מצטטת את סדר האמוראים מה היו עושים לכבוד שבת קודש: רב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי. רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק, מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר, אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפינא קמיהו. ע"כ.

לעומת זאת השולחן ערוך כתב: ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק; ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים; ור"ז היה מדליק האש; ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול; ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת.

וצריך ביאור מדוע שינה השולחן ערוך מסדר הגמרא והקדים את רב חסדא והביאו ראשון?

אלא שיש חידוש מיוחד אצל רב חסדא, כי שיטת רב חסדא בקידושין (לב). שתלמיד חכם אינו יכול למחול על כבודו: אמר רב חסדא, האב שמחל על כבודו כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ורב יוסף ורבא נחלקו עליו שם. אולם בא הש"ע ואומר, כי גם לשיטת רב חסדא, במקרה זה של הכנות לשבת שהוא לצורך מצוה, זהו כבודו שמכבד את השבת.

וכפי שביאר בביאור הלכה, שיש לחלק בין מצוה שניכר עליה שמקיימה וזוהי אין דין של כבוד התורה, כי זה כבודו בזה שמקיים את המצוה, וכמו שמצינו בקידושין דף ע' שרב נחמן בנה מעקה בעצמו. לבין מצוה שלא ניכר, כגון השבת אבידה, שאין הסובבים יודעים שכונתו לשם מצוה, ולכן פטרה אותו התורה מלקיימה.

ב.

הגמרא בגיטין (לא): מביאה: רב הונא ורב חסדא היו יושבים יחדיו וגניבא שהיה בר פלוגתא של מר עוקבא עבר לפניהם. אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא (אמר אחד לחבריו הבה נקום מפניו כי תלמיד חכם הוא). אולם אמר ליה אידך: מקמי פלגא ניקום?! כלומר כיון שגניבא הוא בעל מחלוקת לא ראוי לקום מפניו.

[ונציין, לדברי הגמרא בגיטין (ז). שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר: בני אדם העומדים עלי (פירש"י לחרף ולגדף), ובידי למסרם למלכות מהו? שרטט וכתב ליה: "אמרת אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה פי מחסום בעוד רשע לנגד". אע"פ שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום. שלח ליה: קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו? שלח ליה: "דום לה' והתחולל לו" - דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לבהמ"ד והם כלים מאליהם. הדבר יצא מפי ר' אלעזר, ונתנוהו לגניבא בקולר.

הרי לנו כי גניבא היה מצער את מר עוקבא, ועל מר עוקבא מצינו בכתובות (סז): שהיה עני בשכנותו והיה רגיל להניח לו ארבעה זוזים בצינורא דדשא, יומא חד רצה העני לראות מי הוא, וכדי שלא לביישו ברח מר עוקבא לתנור של אש. הרי לנו את גודל זהירותו של מר עוקבא לכל לפגוע באדם עד שהיה מוכן לזרוק עצמו לתנור של אש בשבי לא לפגוע. ובאדם כמו זה בחר גניבא לפגוע ולצער, עד שמר עוקבא אינו יכול לסבול יותר ומתלונן בפני רבי אלעזר].

נחזור לענייננו, בעודם מתווכחים הגיע גניבא לפניהם ושאל אותם: במה אתם עוסקים? השיבו לו: ברוחות. אמר להם הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב: ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם וכו'.

ושואלים המפרשים, הרי כאשר גניבא התקרב אליהם הם היו עוסקים אם צריך לעמוד מפניו או לא, ומדוע ענו לו שעוסקים "ברוחות"?

מבאר הגאון רבי יעקב שמשון משיטבקה זצ"ל, שמובא במשנה באבות (פ"ג מ"ג) "כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה

הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו". ואילו בירושלמי נאמר להיפך: "כל שרוח המקום נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו וכל שאין רוח המקום נוחה הימנו אין רוח הבריות נוחה הימנו". וזה היה הויכוח של רב הונא ורב חסדא, אחד מהם היה סבור שיש לקום מפני גניבא משום שהוא בר אוריין והואיל ורוח המקום נוחה הימנו גם רוח הבריות נוחה הימנו. ואילו השני סבר שאין צריכים לקום, מכיון שהוא בעל פלגאה, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו גם אין רוח המקום נוחה הימנו. לפיכך כאשר שאל אותם גניבא במה הם עוסקים, השיבו לו את האמת "ברוחות" לשון רבים, בשאלה של רוח המקום ורוח הבריות, והוא הבין דבריהם בפשטות ולכן הביא להם את מאמרו של רב לענין ארבע רוחות ומנשבות בכל יום. עכ"ד.

ומצינו בסוטה (ה). מחלוקת בין רב הונא ורב חסדא לגבי פירוש הפסוק (ישעיה נ"ז, ט"ו) "מרום וקדוש אשכון את דכא ושפל רוח", חד אמר, אתי דכא. וחד אמר אני את דכא. ופירש רש"י, אתי דכא, ואני מגביהו עד ששוכן אצלי. אני את דכא, אני מרכין שכינתי אצלו.

ויש לומר, כי הסובר שרוח המקום עדיפה על רוח הבריות, לכן סבר "אתי דכא" היינו שהקב"ה מגביה את בעל הענוה אליו, כי רוח המקום עדיפה על רוח הבריות. לעומת זאת הסובר, שרוח הבריות עדיפה על רוח המקום הוא מפרש "אני את דכא" והיינו שהקב"ה מוריד עצמו אל בעל ענוה, ומוותר כביכול על כבודו למען כבוד הבריות שלמטה.

והנה מצינו בקידושין (לב). שנחלקו האמוראים האם מותר לתלמיד חכם למחול על כבודו, שלדעת רב חסדא אינו יכול למחול, ואילו לדעת רב יוסף ורבא יכול למחול. ואם כן יש לומר, שבמקרה דנן, דעת רב חסדא היתה שאין לקום מפני גניבא, כיון שאנו תלמידי חכמים ואיננו יכולים למחול על כבודנו. אולם רב הונא אציל בשיטת רב יוסף ורבא וסבר שיכול תלמיד חכם למחול על כבודו ויש לקום בפניו.

לפי זה נבאר את המשך המעשה, כמובא בגמרא בגיטין (סב). שגניבא פנה ואמר להם: "שלמא עליכו מלכי, שלמא עליכו מלכ". וזאת משום כשראה שאינם עומדים מפניו, הבין שסוברים הם כשיטת רב חסדא שתלמיד חכם אינו יכול למחול על כבודו, ולכן קרה להם מלכים, כי דינם כמו מלך, שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

ג.

מהפסוק "אדם כי יקריב מכם קרבן להשם" לומד רבי שמעון בנדרים (י.), שהמקדיש קרבן יאמר "קרבן להשם", ולא "להשם קרבן", ומבואר בירושלמי, שאם יקדים את שם השם וימות, נמצא שנכשל בשם שמים לבטלה, לפיכך יש לאחר את שם השם.

אמנם מצאנו שבועז אמר לקוצרים: "השם עמכם" (רות ב', ד') והם השיבוהו "יברכך השם", ולכאורה מדוע הקדים בועז את השם תחילה ולא חשש לשם שמים לבטלה?

מבאר הישועות יעקב (י"ד סי' קמ"ח ס"ק א' והובא בטעמי המנהגים עמ' תק"ב סעיף ל"ב בשם גאולת ישראל) שזה לפי שאמרו חז"ל: "כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו", וא"כ בועז שהקדים שלום תחילה לא היה צריך לחשוש שימות, משא"כ הקוצרים היו צריכים לחשוש שמא ימותו ולכן השיבו תחלה "יברכך" ורק אח"כ "השם".

מוסיף הגאון רבי אשר אנשיל יהודה מילר זצ"ל אב"ד פטרוז'ן (מובא בספר של בנו אוצר מרגליות): לפי"ו מסבירים את המנהג שהיהודי הראשון אומר: "שלום עליכם" והשני משיבו "עליכם שלום", כי הגמרא בשבת (י): אומרת, שלום הוא שמו של הקב"ה, ולפי שהראשון שמקדים בשלום חברו אינו צריך לחשוש למיתה, לכן יכול לפתוח במילת שלום, אולם השני שלא פתח, אינו יכול לפתוח במילת שלום שהיא שמו של הקב"ה ולכן משיב "עליכם שלום".

[המקור לאמירת "שלום עליכם" הוא בירושלמי (גיטין פ"ה ה'): מה שואלין בשלומן של ישראל "שלום עליכם". ובספר תורה שלמה (שמות י"ח, ז') בהערה להג"ר מנחם מ. כשר ז"ל הביא מילקוט כתי"י שאמרו, מניין לנו ד"שלום עליכם" מן התורה. תשובה, מן יתרו ומשה דכתיב "וישאלו איש לרעהו לשלום", מכאן נהגו לומר "שלום עליכם", ומשיב "עליכם שלום". עכ"ד].

והנה דנו האחרונים מהיכן מקור דבריו של הישועות יעקב ש"כל המקדים שלום לחברו מאריכין לו ימיו ושנותיו", ואולי יש לומר כי מצינו אצל רב חסדא (מועד קטן כח). שנפטר בגיל תשעים ושתים שנה. ובגיטין (סב). נאמר עליו שהיה מקדים שלום לכל אדם אפילו לכרי בשוק, לכן זכה לאריכות ימים ושנים. הרי לנו מקור ברור, כי המקדים שלום לכל אדם זוכה לאריכות ימים ושנים.